

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Мақала туралы мәлімет

Конференция атауы	«Жастар және ғылым: бүгін мен болашағы» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы
Сборник	«Молодежь и наука: настоящее и будущее». Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых
Conference	The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «Youth and Science: Present and Future»
Өткізілген күні	7 сәуір 2025, Атырау
ISBN	978-601-262-587-5
Жинақтағы жариялану №	090
Жинақтағы беттері	423-426
ӘОЖ/УДК/UDC	ӘОЖ 324.8
Секция	Секция IV. II Адам құқығын қорғау – құқықтық және әділ мемлекет құрудың кепілі/ / Защита прав человека – залог создания правового и справедливого государства
Автор(лар)	Владимирова Дильназ
Мәртебесі	Студент
Ғылыми жетекші	Ғылыми жетекшісі, з.ғ.м., сеньор-лектор Султанова А.Т.
Мақала атауы	ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ- ЗОМБЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ: ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТЫ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕНІ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Ескерту: бұл бет сайтқа орналастыру және мақала PDF-ін сәйкестендіру үшін қосылды. Төменде жинақтағы мақаланың түпнұсқа беттері берілген.

алаяқтардың айла-тәсілдерін білуі тиіс. Қауіпсіз интернет кеңістігін қалыптастыру – қоғамның ортақ міндеті.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің интернет порталы. URL:<https://qamqor.gov.kz/>
2. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ Қылмыстық кодексі
3. Cybercrime and Digital Forensics An Introduction By Thomas Hold, Adam Bossler, Kathryn Seigfried . Copyright 2022
4. «Practical Cyber Intelligence: How action-based intelligence can be an effective response to incidents» – Wilson Bautista Jr., 2021
5. Названы Распространенные Схемы Кибермошенничества' (Деловой портал Капитал.кз, 2022) URL:<https://kapital.kz/gosudarstvo/100440/nazvany-rasprostranennyye->
6. Cryptocurrency Fraud: Understanding and Preventing Disasters” – Nick Furneaux, 2020
7. Глотина И. М., Шевчук И. С. Киберпреступность - проблема без границ. Экономика. АПК Предуралья. 2019. № 1. С. 29-30

ӘОЖ 324.8

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ- ЗОМБЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ: ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТЫ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕНІ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Владими́рова Дильназ

Құқықтану ББ 1 курс студенті

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, з.ғ.м., сеньор-лектор Султанова А.Т.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық өзекті және әлеуметтік мәселе болып табылады. Заңға қайшы, қоғамға қарсы қауіп деңгейіне ие бола отырып, құқық бұзушылықтың бұл түрі келесідей зиян келтіруі мүмкін: физикалық, экономикалық және психологиялық. Тұрақты және белсенді сипаттағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың салдарының бірі-отбасының жойылуы (оның аясында заңсыз әрекеттер орын алады) және жалпы қоғамның әл-ауқатының негіздеріне ұшырайды. 1-баптың 1-бөліміне сүйене отырып, өзін әлеуметтік, зайырлы, құқықтық деп танытын мемлекет. ҚР Конституциясы [1] болашақта мемлекеттің тұрақтылығын нашарлатуы мүмкін осындай құқық бұзушылықтардың өсуін немесе баяулауын болжауға тиіс. Айта кету керек, тұрмыстық немесе тұрмыстық зорлық-зомбылықты тек заңнаманы өзгерту немесе толықтыру арқылы тоқтатуға болмайды, формальды шаралардан басқа, бір реттік шаралардан тыс кешенді сипатта болу керек. Тұрмыстық зорлық-зомбылық ретінде танылуы мүмкін болашақ әрекеттерге жол бермеудің негізі қоғамның тиімді профилактикасын құру болып табылады. Бұл профилактика және оның тиімділігі алдын алу және алдын алу функцияларын белсенді және бірлесіп орындауы тиіс қоғамның әртүрлі топтарынан туындайды: психологтар, мұғалімдер мен педагогтар, ішкі/құқық қорғау органдарының өкілдері, әлеуметтік қызметкерлер, депутаттар және қоғам өкілдері. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу (азайту) туралы толық ақпарат алу үшін объективті және субъективті жағдайларды қарастыратын мұқият талдау қажет, 2-і қылмыскердің мотиві мен сипатын қамтиды.

Бұл жұмыстың мақсаты тұрмыстық зорлық-зомбылыққа құқықтық сипат пен мәселені шешу жолдарын ұсыну болып табылады. Қойылған мақсатты іске асыру үшін келесі зерттеу міндеттерін дәйекті түрде шешу қажет:

- тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелері бойынша қолданыстағы ғылыми әдебиеттерді жүйелеу және талдау жүргізу;
- отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушылықтарға байланысты қылмыстық және әкімшілік істердің материалдарын талдауды жүзеге асыру;
- жалпыланған нәтижелерді Қазақстан Республикасында таралған тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминологиялық сипаттамасы нысанында ұсыну.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы қылмыстық және әкімшілік істерді эмпирикалық талдауға негізделген Қазақстан Республикасына тән тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминологиялық сипаттамасын әзірлеу болып табылады. Алынған бірегей деректер тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың тиімді шараларын әзірлеу үшін маңызды. Зерттеудің практикалық маңыздылығы оның нәтижелерін осы саладағы одан әрі ғылыми зерттеулердің негізі ретінде пайдалану мүмкіндігі болып табылады.

ТМД-да да, шетел әдебиетінде де әдебиетке шолуды бастайық. А. а. п. ионтковский заңгерлер арасында зорлық-зомбылық және оның мазмұны туралы алғашқылардың бірі болып: "жеке адамға зорлық-зомбылық оны өз қалауына қайшы келетін әрекеттерге мәжбүрлеуден тұрады" деп тұжырымдады [2, с.161]. Шетелдік ғылыми әдебиеттерде отбасылық және тұрмыстық саладағы кісі өлтіру себептерге, салдарға және алдын алу шараларына назар аудара отырып, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың экстремалды түрі ретінде талданады. Зорлық-зомбылықтың әртүрлі түрлерінің жіктелуі де жүргізіледі және мәжбүрлі бақылау отбасындағы физикалық зорлық-зомбылық қаупін болжау үшін маңызды мінез-құлық пен психикалық аспектілерді қамтитын жеке тұжырымдама ретінде зерттеледі. Өзбек зерттеушісі К. Алиеваның құқық қорғау органдарының статистикасына негізделген зерттеуі берілген қауіпсіздік ордерлерінің саны мен тұрмыстық зорлық-зомбылық істері бойынша сот шешімдерінің арасындағы байланысты анықтады, бұл әйелдерге қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы ұсыныстарды әзірлеуге негіз болды [3]. Ресейлік ғалымдар тұрмыстық зорлық-зомбылық жасайтын қылмыскердің жеке басын зерттеуге және оның алдын-алу шараларын әзірлеуге, сондай-ақ осы мәселенің жалпы криминологиялық аспектілеріне назар аударды. Қазақстандық авторлар тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесін де белсенді түрде баяндайды. Бұл жұмыс үшін з.т. Абдукаримова, Н.К. Абдраманова, М. Б. Қайназарова [4], А. А. Қалыбаева [5] және А. К. Кукеевтің [6] еңбектері ерекше мәнге ие, олар осы құбылыстың криминологиялық сипаттамасын ұсынады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық тақырыбы бойынша зерттеулердің едәуір көлеміне қарамастан, бұл оның зерттелгендігін көрсетеді, көптеген жұмыстардың болуы оның тұрақты өзектілігін растайды. Алайда, қазақстандық авторлардың тұрмыстық зорлық-зомбылыққа криминологиялық талдауы елдің жекелеген өңірлерінің ерекшеліктерін ескермей, жалпы республикалық ауқымда ұсынылған.

Әр түрлі ғалымдар ұсынған мәліметтерге сүйене отырып, тұрмыстық зорлық-зомбылық пен тұрмыстық зорлық-зомбылық отбасылық және тұрмыстық саладағы әртүрлі құқық бұзушылықтар болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Әрі қарай, біз статистиканы қарастырамыз және криминология және криминалистика сияқты ғылымдардың көмегімен себеп-салдарлық байланысты анықтаймыз.

Атырауда әкімшілік орталығы бар 7 аудан мен облыстық бағыныстағы 2 қаланы қамтитын Атырау облысының 693 079 тұрғыны бар, олардың көпшілігі (53 %) облыста және 47 % (300 000) тұрғыны Атырауда тұрады.

Мұндай құқық бұзушылықтардың негізгі бөлігі (78% қылмыстық және 79,1% әкімшілік) қалалық ортада, негізінен пәтерлерде (тиісінше 49% және 55%) және үйлерде (35% және 31%) орын алады деп болжануда. Үйден тыс жерлерде оқиғалар жеке тұрғын үй құрылысы бар аудандарда жиі тіркеледі.

Бір қызығы, үйде қылмыстық құқық бұзушылықтар көбінесе ас үйде болады (83,8%), бұл бірге уақыт өткізуге және алкогольдік ішімдіктерді тұтынуға байланысты болуы мүмкін. Бұл факторды тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу шараларын әзірлеу кезінде ескеру қажет. Уақытша талдау тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қыста және жазда жиі кездесетінін анықтады (қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтардың шамамен 30% - ы), бұл бос

уақыттың ұлғаюына және алкогольді тұтынумен байланысты мерекелерге байланысты болуы мүмкін. Қылмыстық құқық бұзушылықтың ең жоғары кезеңдері кешке келеді (18:00-00:00 – 38,8%) және түнгі (00:00-05:00 – 34,7%) уақыт. Әкімшілік құқық бұзушылықтар көбінесе кешке (40,3%) орын алады, ал күндізгі және түнгі уақыттар шамамен тең (шамамен 26%). Отбасылар үйге жиналатын кешкі және түнгі уақыт тұрмыстық зорлық-зомбылық жасау үшін ең қауіпті кезең болып табылады. Сондықтан учаскелік инспекторлар белгіленген шектеулердің сақталуын бақылау үшін есептік тұлғаларға кешкі тексерулер жүргізеді.

Қазақстан Республикасы заңнамасының отбасылық-тұрмыстық саладағы проблемасы бүгінгі күнге дейін заңдардың өзектілігі болып табылмады, бірақ резонанстық оқиғалардан кейін Қазақстан Президенті балалар мен ересектерге қатысты құқыққа қайшы әрекеттерді жасауды қысқартуға бағытталған 2009 жылғы заңға түзетулер мен өзгерістерді жеке өзі бастамашылық етті, атап айтқанда халықаралық деңгейде әйелдерді құқыққа қарсы әрекеттерден қорғау тетіктері көбірек қарастырылуда қорқыту және абюз деп аталатын әдебиет. Заңнамаға мынадай өзгерістер енгізілді: денсаулыққа жеңіл зиян мен ұрып-соғу қылмыстық жауапкершілікке тартылды, ауырлығы орташа және денсаулығына ауыр зиян келтіргені үшін жаза қатаңдатылды. Неке-отбасы заңнамасына отбасын, әке болуды, ана мен баланы нығайту, сондай-ақ балаларды рухани-адамгершілік тәрбиелеу қағидаттары енгізілді. Мемлекеттік органдардың қабылданған шаралар туралы ақпарат беру міндетімен отбасы, әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау мәселелері жөніндегі байланыс орталығы үшін құқықтық негіздер құрылды. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары үшін отбасын қолдау орталықтарын құру мәселелері бекітілді. Өз-өзіне қол жұмсау және оны насихаттау, сондай-ақ 16 жасқа дейінгі балаларға жыныстық қысым көрсету үшін қылмыстық жауапкершілік енгізілді. Кәмелетке толмағандарды ұрлағаны және заңсыз бас бостандығынан айырғаны үшін жазалар едәуір күшейтілді. Кәмелетке толмағандарды қорлағаны үшін әкімшілік жауапкершілік енгізілді. Білім беру ұйымдары кәмелетке толмағандарға қатысты немесе тарапынан құқыққа қайшы әрекеттер туралы дереу хабарлауға міндетті. 16 жасқа дейінгі балалардың қауіпсіздігі мақсатында оларды билетсіз жол жүргені үшін қоғамдық көліктен мәжбүрлеп түсіруге тыйым салынады.

"Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы" Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV Заңының болуына қарамастан, оны іске асыруда зардап шеккендерді тиімді қорғауға және зорлық-зомбылықтың алдын алуға кедергі келтіретін елеулі олқылықтар сақталады.

Негізгі кемшіліктер:

1) тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыссыздандыру: 2017 жылдан бастап тұрмыстық зорлық-зомбылықтың бірқатар түрлері қылмыстық жазықтықтан әкімшілік жазықтыққа ауыстырылды, бұл агрессорлардың жауапкершілік деңгейін төмендетіп, құрбандарды қорғауды қиындатты.

2) жәбірленушілерді жеткіліксіз қорғау: Заңның 17-бабында көзделген профилактикалық әңгіме және қорғау нұсқамасы сияқты жеке профилактика шаралары жәбірленушілерді әрқашан нақты қорғауды қамтамасыз ете бермейді.

3) қорғау нұсқамаларын орындаудың тиімді тетіктерінің болмауы: қорғау нұсқамасын бұзу Елеулі зардаптарға әкеп соқпайды, бұл олардың алдын алу функциясын төмендетеді.

4) құрбандарды қолдау үшін шектеулі ресурстар: дағдарыс орталықтары мен баспаналардың жеткіліксіздігі, әсіресе ауылдық жерлерде, зардап шеккендердің қажетті көмекке қол жетімділігін шектейді.

Жетілдіру жолдары:

1) тұрмыстық зорлық-зомбылықты Криминализациялау: тұрмыстық зорлық-зомбылықтың барлық нысандары үшін, оның ішінде психологиялық және экономикалық қылмыстық жауапкершілікті қалпына келтіру құрбандарды қорғауды күшейтуге және агрессорлардың жауапкершілігін арттыруға мүмкіндік береді.

2) қорғау нұсқамаларын орындау тетіктерін күшейту: қорғау нұсқамаларын бұзғаны үшін қатаң санкциялар енгізу олардың тиімділігін арттырады және жәбірленушілерді нақты

қорғауды қамтамасыз етеді.

3) қолдау желісін кеңейту: дағдарыс орталықтары мен баспаналар санын көбейту, сондай-ақ оларды қажетті ресурстармен қамтамасыз ету зардап шеккендердің көмекке қол жетімділігін жақсартады.

4) мамандарды оқыту және даярлау: құқық қорғау органдарының, әлеуметтік қызметтер мен медициналық мекемелердің қызметкерлері үшін тұрақты тренингтер өткізу олардың зорлық-зомбылық құрбандарымен жұмыс істеу құзыреттілігін арттырады.

5) Қоғамдық ақпараттандыру: ақпараттық науқандар мен білім беру бағдарламаларын өткізу проблеманы қоғамдық қабылдауды өзгертуге және зорлық-зомбылыққа төзімділік деңгейін төмендетуге көмектеседі.

Бұл шараларды енгізу азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз ете отырып, Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мен оған қарсы күрестің неғұрлым тиімді жүйесін құруға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, зерттеулер көрсеткендей, отбасындағы психологиялық зорлық-зомбылық, оның ішінде жүйелі қорлау және денсаулыққа ауыр зиян келтіру арасында тікелей байланыс бар. Негізгі криминологиялық көрсеткіштерді талдау бірқатар тұрақты заңдылықтарды көрсетеді: көбінесе тұрмыстық зорлық — зомбылық саласындағы қылмыстар мен құқық бұзушылықтар қалалық жерлерде, негізінен пәтердің немесе үйдің ас үйінде, кешкі және түнгі уақытта-18:00-ден 05:00-ге дейін (қылмыстық істер бойынша) және 18:00-ден 00:00-ге дейін жасалады (Әкімшілік бойынша). Қылмыс құралдары көбінесе ас үй пышақтары сияқты импровизацияланған құралдар болып табылады. Ішкі істер органдарының статистикасы бойынша Әкімшілік құқық бұзушылықтар ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 73-1-бабында көзделген балағат сөздер мен сөзбен қорлауды қолдана отырып, отбасылық жанжалдар түрінде жиі айтылады. Денсаулыққа орташа немесе ауыр дәрежедегі зиян келтіруді қоса алғанда, қылмыстық әрекеттер (ҚР ҚК 107 және 106-баптары) бас бостандығынан айыру немесе шектеу түріндегі жазаға әкеп соғады. Осыған қарамастан, "тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы" Заңның 17-бабында көзделген қорғау нұсқамаларын қолдану тәжірибесі тиімсіз болып қалуда. Бұл олардың орындалуын бақылаудың тиімді механизмінің жоқтығына және агрессор мен жәбірленушінің міндетті түрде бөлек тұруының болмауына байланысты. Профилактиканың тиімділігін арттыру үшін заңнамаға бірқатар өзгерістер енгізу ұсынылады:

* Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның қорғану нұсқамасы негізінде жәбірленушімен міндетті түрде бөлек тұруын бекіту;

* Мәжбүрлеп емдеуді қолдану мүмкіндігімен алкогольді ішуге тыйым салу белгіленсін (ҚР ӘҚБтК 85-бабы шеңберінде);

* Агрессорлар үшін оналту бағдарламаларын дамыту және дағдарыс орталықтарының бір бөлігін құқық бұзушылармен жұмыс істеуге қайта бағыттау;

* Осындай орталықтарды құру және қаржыландыру үшін мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетіктерін енгізу.

Заңнамалық бастамалармен күшейтілген аталған шараларды қабылдау құрбандарды қорғау деңгейін арттырып қана қоймай, оның негізгі себептеріне әсер ету арқылы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қайталануын азайтуға мүмкіндік береді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Конституция Республики Казахстан, принятая на всенародном референдуме 30 августа 1995 года.

2. Пионтковский А. А. Преступления против личности. М., 1938. 136 с.

3. Alieva K. Gender inequality in Uzbekistan: problems of access to justice for women affected by domestic violence //World Bulletin of Management and Law. – 2023. – Vol. 18. – P. 128-134.

4. Абдукаримова З.Т., Абдраманова Н.К., Кайназарова М.Б. Криминологическая характеристика домашнего насилия в отношении женщин Казахстана //Вестник